

Le festin de Trimalcion
Pétrone *Satyricon XXVII- LXXVIII*

Trimalcion aux bains

[XXVII] 1 Nos interim vestiti errare coepimus, immo joculari magis et circulis accedere, cum subito videmus senem calvum, tunica vestitum russea, inter pueros capillatos ludentem pila. 2 Nec tam pueri nos, quamquam erat operae pretium, ad spectaculum duxerant, quam ipse pater familiae, qui soleatus pila prasina exercebatur. Nec amplius eam repetebat quae terram contigerat, sed follem plenum habebat servus sufficiebatque ludentibus. 3 Notavimus etiam res novas: nam duo spadones in diversa parte circuli stabant, quorum alter matellam tenebat argenteam, alter numerabat pilas, non quidem eas quae inter manus lusu expellente vibrabant, sed eas quae in terram decidebant.

4 Cum has ergo miraremur lautitias, accurrit Menelaus: « Hic est, inquit, apud quem cubitum ponitis, et quidem jam principium cenae videtis ». 5 Et jam non loquebatur Menelaus cum Trimalchio digitos concrepuit, ad quod signum matellam spado ludenti subjecit. 6 Exonerata ille vesica aquam poposcit ad manus, digitosque paululum adpersos in capite pueri tersit.

[XXVIII] 1 Longum erat singula excipere. Itaque intravimus balneum, et sudore calfacti momento temporis ad frigidam eximus. 2 Jam Trimalchio unguento perfusus tergebatur, non linteis, sed palliis ex lana mollissima factis. 3 Tres interim iatraliptae in conspectu ejus Falernum potabant, et cum plurimum rixantes effunderent, Trimalchio hoc suum propinasse dicebat. 4 Hinc involutus coccina gausapa lecticae impositus est praecedentibus phaleratis cursoribus quattuor et chiramaxio, in quo deliciae ejus vehebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalchione deformior. 5 Cum ergo auferretur, ad caput ejus symphonicus cum minimis tibiis accessit et tanquam in aurem aliquid secreto diceret, toto itinere cantavit.

6 Sequimur nos admiratione ijam saturi et cum Agamemnone ad januam pervenimus, in cujus poste libellus erat cum hac inscriptione fixus:

7 QVISQVIS SERVVS SINE DOMINICO IVSSV FORAS EXIERIT ACCIPIET PLAGAS CENTVM.

8 In aditu autem ipso stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat. 9 Super limen autem cavea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.

La demeure de Trimalcion

[XXIX] 1 Ceterum ego dum omnia stupeo, paene resupinatus crura mea fregi. Ad sinistram enim intransibus non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus superque quadrata littera scriptum CAVE CANEM. 2 Et collegae quidem mei riserunt. Ego autem collecto spiritu non destiti totum parietem persequi. 3 Erat autem venalicium <cum> titulis pictis [*Budé* pictum], et ipse Trimalchio capillatus caduceum tenebat Minervamque [*Budé* Minervaque] ducente Romam intrabat. 4 Hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, deinceps dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat. 5 In deficiente vero jam porticu levatum mento in tribunal excelsum Mercurius rapiebat. 6 Praesto erat Fortuna cornu abundantanti copiosa et tres Parcae aurea pensa torquentes. 7 Notavi etiam in porticu gregem cursorum cum magistro se exercentem. 8 Praeterea grande armarium in angulo vidi, in cujus aedacula erant Lares argentei positi Venerisque signum marmoreum et pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius conditam esse dicebant. 9 Interrogare ergo atriensem coepi, quas in medio picturas haberent." Iliada et Odyssian, inquit, ac Laenatis gladiatorium munus."

[XXX] 1 Non licebat < tam multa otiose > considerare. Nos jam ad triclinium perveneramus, in cujus parte prima procurator rationes accipiebat. Et quod praecipue miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum imam partem quasi embolum navis aeneum finiebat, in quo erat scriptum: 2 C. POMPEIO TRIMALCHIONI SEVIRO AVGVSTALI CINNAMVS DISPENSATOR. 3 Sub eodem titulo et lucerna bilychnis de camera pendebat, et duae tabulae in utroque poste defixae, quarum altera, si bene memini, hoc habebat inscriptum: III ET PRIDIE KALENDAS IANVARIAS C. NOSTER FORAS CENAT, 4 altera lunae cursum stellarumque septem imagines pictas; et qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

L'esclave et l'intendant

5 His repleti voluptatibus cum conaremur in triclinium intrare, exclamavit unus ex pueris, qui super hoc officium erat positus: "Dextro pede!" 6 Sine dubio paulisper trepidavimus, ne contra praeceptum aliquis nostrum limen transiret.

7 Ceterum ut pariter movimus dextros gressus, servus nobis despoliatus procubuit ad pedes ac rogare coepit, ut se poenae eriperemus: nec magnum esse peccatum suum, propter quod periclitaretur; 8 subducta enim sibi vestimenta dispensatoris in balneo, quae vix fuissent decem sestertiorum. 9 Retulimus ergo dextros pedes, dispensatoremque in atrio aureos numerantem deprecati sumus ut servo remitteret poenam. 10 Superbus ille sustulit vultum et: "Non tam jactura me movet, inquit, quam negligentia nequissimi servi. 11 Vestimenta mea cubitoria perdidit, quae mihi natali meo cliens quidam donaverat, Tyria sine dubio, sed jam semel lota. Quid ergo est? dono vobis eum."

[XXXI] 1 Obligati tam grandi beneficio cum intrassemus triclinium, occurrit nobis ille idem servus, pro quo rogaveramus, et stupentibus spississima basia impegit gratias agens humanitati nostrae." 2 Ad summam, statim scietis, ait, cui dederitis beneficium. Vinum dominicum ministratoris gratia est."

L'entrée spectaculaire de Trimalcion

3 Tandem ergo discubimus, pueris Alexandrinis aquam in manus nivatam infudentibus, aliisque insequentibus ad pedes ac paronychia cum ingenti subtilitate tollentibus. 4 Ac ne in hoc quidem tam molesto tacebant officio, sed obiter cantabant. 5 Ego experiri volui an tota familia cantaret, itaque potionem poposci. 6 Paratissimus puer non minus me acido cantico excepit, et quisquis aliquid rogatus erat ut daret. 7 Pantomimi chorum, non patris familiae triclinium crederes.

8 Allata est tamen gustatio valde lauta; nam jam omnes discubuerant praeter ipsum Trimalchionem, cui locus novo more primus servabatur. 9 Ceterum in promulsidari asellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat olivas in altera parte albas, in altera nigras. 10 Tegebant asellum duae lances, in quarum marginibus nomen Trimalchionis inscriptum erat et argenti pondus. Ponticuli etiam ferruminati sustinebant glires melle ac papavere sparsos. 11 Fuerunt et tomacula supra craticulam argenteam ferventia posita et infra craticulam Syriaca pruna cum granis Punici mali.

[XXXII] 1 In his eramus lautitiis, cum Trimalchio ad symphoniam allatus est, positusque inter cervicalia minutissima expressit imprudentibus risum. 2 Pallio enim coccineo adrasum excluserat caput, circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus. 3 Habebat etiam in minimo digito sinistrae manus anulum grandem subauratum, extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum. 4 Et ne has tantum ostenderet divitias, dextrum nudavit lacertum armilla aurea cultum et eboreo circulo lamina splendente conexo.

Premiers plats, premières surprises

[XXXIII] 1 Ut deinde pinna argentea dentes perfodit: "Amici, inquit, nondum mihi suave erat in triclinium venire, sed ne diutius absentivos morae vobis essem, omnem voluptatem mihi negavi. 2 Permittetis tamen finiri lusum." Sequebatur puer cum tabula terebinthina et crystallinis tesseris, notavique rem omnium delicatissimam. Pro calculis enim albis ac nigris aureos argenteosque habebat denarios.

3 Interim dum ille omnium textorum dicta inter lusum consumit, gustantibus adhuc nobis repositorium allatum est cum corbe, in quo gallina erat lignea patentibus in orbem alis, quales esse solent quae incubant ova. 4 Accessere continuo duo servi et symphonia strepente scrutari paleam coeperunt, erutaque subinde pavonina ova divisere convivis. 5 Convertit ad hanc scenam Trimalchio vultum et: "Amici, ait, pavonis ova gallinae jussi supponi. Et mehercules timeo ne jam concepti sint. Temptemus tamen, si adhuc sorbilia sunt." 6 Accipimus nos cochlearia non minus selibras pendentia, ovaque ex farina pingui figurata pertundimus. 7 Ego quidem paene projecit partem meam, nam videbatur mihi jam in pullum coisse. 8 Deinde ut audivi veterem convivam: "Hic nescio quid boni debet esse", persecutus putamen manu, pinguissimam ficedulam inveni piperato vitello circumdatam.

[XXXIV] 1 Jam Trimalchio eadem omnia lusu intermisso poposcerat feceratque potestatem clara voce, siquis nostrum iterum vellet mulsum sumere, cum subito signum symphonia datur et gustatoria pariter a choro cantante rapiuntur. 2 Ceterum inter tumultum cum forte paropsis excidisset et puer jacentem sustulisset, animadvertit Trimalchio colaphisque objurgari puerum ac proicere rursus paropsidem jussit. 3 Insecutus est supellecticarius [*Budé* lecticarius], argentumque inter reliqua purgamenta scopis coepit everrere. 4 Subinde intraverunt duo Aethiopes capillati cum pusillis utribus, quales solent esse qui harenam in amphitheatro spargunt, vinumque dederunt [*Budé* dedere] in manus; aquam enim nemo porrexit.

5 Laudatus propter elegantias dominus: "Aequum, inquit, Mars amat. Itaque jussi suam cuique mensam assignari. Obiter et putidissimi servi minorem nobis aestum frequentia sua facient."

6 Statim allatae sunt amphorae vitreae diligenter gypsatae, quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM CENTVM. 7 Dum titulos perlegimus, complosit Trimalchio manus et: "Eheu, inquit, ergo diutius vivit vinum quam homuncio. Quare tangomenas faciamus. Vita vinum est. Verum Opimianum praesto. Heri non tam bonum posui, et multo honestiores cenabant." 8 Potantibus ergo nobis et accuratissime lautitias mirantibus larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli ejus vertebraeque laxatae in omnem partem flecterentur. 9 Hanc cum super mensam semel iterumque abjecisset, et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adjecit:

10 Eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est! Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus. Ergo vivamus, dum licet esse bene.

Les douze signes du Zodiaque

[XXXV] 1 Laudationem ferculum est insecutum plane non pro expectatione magnum ; novitas tamen omnium convertit oculos. 2 Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita, super quae proprium convenientemque materiae structor imposuerat cibum: super arietem cicer arietinum, super taurum bubulae frustum, super geminos testiculos ac rienes : 3 [*Budé* supeer arietem cicer arietinum, super taurum bubulae frustum, super geminos testiculos ac rienes], super cancrum coronam, super leonem ficum Africanam, super virginem steriliculam, 4 super libram stateram in cujus altera parte scriblita erat, in altera placenta, super scorpionem pisciculum marinum, super sagittarium oclopetam, super capricornum locustam marinam, super aquarium anserem, super pisces duos mullos. 5 In medio autem caespes cum herbis excisus favum sustinebat. 6 Circumferebat Aegyptius puer clibano argenteo panem. <...> Atque ipse etiam taeterrima voce de Laserpiciario mimo

canticum extorsit. 7 Nos ut tristiores ad tam viles accessimus cibos: "Suadeo, inquit Trimalchio, cenemus; hoc est jus cenaë".

« Découpe ! »

[XXXVI] 1 Haec ut dixit, ad symphoniam quattuor tripudiantes procurrerunt superioremque partem repositorii abstulerunt. 2 Quo facto, videmus infra altitia et sumina leporemque in medio pinnis subornatum, ut Pegasus videretur. 3 Notavimus etiam circa angulos repositorii Marsyas quattuor, ex quorum utriculis garum piperatum currebat super pisces, qui tamquam in euripo natabant. 4 Damus omnes plausum a familia inceptum et res electissimas ridentes aggredimur. 5 Non minus et Trimalchio ejusmodi methodio laetus: "Carpe!", inquit. 6 Processit statim scissor et ad symphoniam gesticulatus ita laceravit obsonium, ut putares essedarium hydraule cantante pugnare. 7 Ingerebat nihilo minus Trimalchio lentissima voce: "Carpe! Carpe!" Ego suspicatus ad aliquam urbanitatem totiens iteratam vocem pertinere, non erubui eum qui supra me accumbebat, hoc ipsum interrogare. 8 At ille, qui saepius ejusmodi ludos spectaverat: "Vides illum, inquit, qui obsonium carpit: Carpus vocatur. Ita quotiescumque dicit 'Carpe', eodem verbo et vocat et imperat".

Portrait de Fortunata, épouse de Trimalcion

[XXXVII] 1 Non potui amplius quicquam gustare, sed conversus ad eum, ut quam plurima exciperem, longe accersere fabulas coepi sciscitarique, quae esset mulier illa quae huc atque illuc discurreret. 2 "Vxor, inquit, Trimalchionis, Fortunata appellatur, quae nummos modio metitur. 3 Et modo, modo quid fuit? Ignoscet mihi genius tuus, noluisse de manu illius panem accipere. 4 Nunc, nec quid nec quare, in caelum abiit et Trimalchionis topanta est. 5 Ad summam, mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet. 6 Ipse nescit quid habeat, adeo saplutus est; sed haec lupatria providet omnia, et ubi non putes. 7 Est sicca, sobria, bonorum consiliorum: tantum auri vides. Est tamen malae linguae, pica pulvinaris. 8 Quem amat, amat; quem non amat, non amat. Ipse Trimalchio fundos habet, quantum milvi volant, nummorum nummos. Argentum in ostiarii illius cella plus jacet, quam quisquam in fortunis habet. 9 Familia vero — babae babae! — non mehercules puto decumam partem esse quae dominum suum noverit. 10 Ad summam, quemvis ex istis babaecalis in rutae folium coniciet.

La richesse fabuleuse des affranchis

[XXXVIII] 1 Nec est quod putes illum quicquam emere. Omnia domi nascuntur: lana, credrae, piper; lacte gallinaceum si quaesieris, invenies. 2 Ad summam, parum illi bona lana nascebatur; arietes a Tarento emit, et eos culavit in gregem. 3 Mel Atticum ut domi nasceretur, apes ab Athenis iussit afferri; obiter et vernaculae quae sunt, meliusculae a Graeculis fient. 4 Ecce intra hos dies scripsit, ut illi ex India semen boletorum mitteretur. Nam mulam quidem nullam habet, quae non ex onagro nata sit. 5 Vides tot culcitrans: nulla non aut conchyliatum aut coccineum tomentum habet. 6 Tanta est animi beatitudo! Reliquos autem collibertos ejus cave contempnas. 7 Valde succosi sunt. Vides illum qui in imo imus recumbit: hodie sua octingenta possidet. De nihilo crevit. Modo solebat collo suo ligna portare. 8 Sed quomodo dicunt — ego nihil scio, sed audivi — quom Incuboni pilleum rapuisset, et thesaurum invenit. 9 Ego nemini invideo, si quid deus dedit. Est tamen sub alapa et non vult sibi male. 10 Itaque proxime cum hoc titulo proscripsit: C. POMPEIVS DIOGENES EX KALENDIS IVLIIS CENACVLVM LOCAT; IPSE ENIM DOMVM EMIT. 11 Quid ille qui libertini loco jacet? Quam bene se habuit! Non impropero illi. 12 Sestertium suum vidit decies, sed male vacillavit. Non puto illum capillos liberos habere. Nec mehercules sua culpa; ipso enim homo melior non est; sed liberti scelerati, qui omnia ad se fecerunt. 13 Scito autem: sociorum olla male fervet, et ubi semel res inclinata est, amici de medio. 14 Et quam honestam negotiationem exercuit, quod illum sic vides! 15 Libitinarius fuit. Solebat sic cenare, quomodo rex: apros gausapatos, opera pistoria, avis, cocos, pistores. Plus vini sub mensa effundebatur, quam aliquis in cella habet. 16 Phantasia, non homo. Inclinatis quoque rebus suis, cum timeret ne creditores illum conturbare existimarent, hoc titulo auctionem

proscripsit: C. IVLIVS PROCVLVS AVCTIONEM FACIET RERVMSVPERVACVARVM."

Retour au Zodiaque

[XXXIX] 1 Interpellavit tam dulces fabulas Trimalchio; nam jam sublatum erat ferculum, hilaresque convivae vino sermonibusque publicatis operam coeperant dare. 2 Is ergo reclinatus in cubitum: "Hoc vinum, inquit, vos oportet suave faciatis: pisces natate oportet. 3 Rogo, me putatis illa cena esse contentum, quam in theca repositorii videratis?"

Sic notus Vlixes?

Quid ergo est? 4 Oportet etiam inter cenandum philologiam nosse. Patrono meo ossa bene quiescant, qui me hominem inter homines voluit esse. Nam mihi nihil novi potest afferri, sicut ille tericulus ja<m s e> mel habuit praxim. 5 Caelus hic, in quo duodecim dii habitant, in totidem se figuras convertit, et modo fit aries. Itaque quisquis nascitur illo signo, multa pecora habet, multum lanae, caput praeterea durum, frontem expudoratum, cornum acutum. Plurimi hoc signo scolastici nascuntur et arietilli." 6 Laudamus urbanitatem mathematici; itaque adjecit: "Deinde totus caelus taurulus fit. Itaque tunc calcitrosi nascuntur et bubulci et qui se ipsi pascunt. 7 In geminis autem nascuntur bigae et boves et colei et qui utrosque parietes linunt. 8 In cancro ego natus sum: ideo multis pedibus sto, et in mari et in terra multa possideo; nam cancer et hoc et illoc quadrat. Et ideo jam dudum nihil super illum posui, ne genesim meam premerem. 9 In leone cataphagae nascuntur et imperiosi. 10 In virgine mulieres et fugitivi et compediti; in libra laniones et unguentarii et quicumque aliquid expendunt; 11 in scorpione venenarii et percussores; in sagittario strabones, qui holera spectant, lardum tollunt; 12 in capricorno aerumnosi, quibus prae mala sua cornua nascuntur; in aquario copones et cucurbitae; in piscibus obsonatores et rhetores. 13 Sic orbis vertitur tanquam mola, et semper aliquid mali facit, ut homines aut nascantur aut pereant. 14 Quod autem in medio caespitem videtis et super caespitem favum, nihil sine ratione facio. 15 Terra mater est in medio quasi ovum corrotundata, et omnia bona in se habet tanquam favus."

Le sanglier coiffé ...

[XL] 1 "Sophos!" universi clamamus, et sublatis manibus ad camaram juramus Hipparchum Aratumque comparandos illi homines non fuisse, donec advenerunt ministri ac toralia praeposuerunt toris, in quibus retia erant picta subsessoresque cum venabulis et totus venationis apparatus. 2 Necdum sciebamus <quo> mitteremus suspiciones nostras, cum extra triclinium clamor sublatus est ingens, et ecce canes Laconici etiam circa mensam discurrere coeperunt. 3 Secutum est hos repositorium, in quo positus erat primae magnitudinis aper, et quidem pilleatus, e cujus dentibus sportellae dependebant duae palmulis textae, altera caryatis [*Budé* : caryotis], altera thebaicis repleta. 4 Circa autem minores porcelli ex coptoplacentis facti, quasi uberibus imminerent, scrofam esse positam significabant. 5 Et hi quidem apophoreti fuerunt.

Ceterum ad scindendum aprum non ille Carpus accessit, qui altilia laceraverat, sed barbatus ingens, fasciis cruralibus alligatus et alicula subornatus polymita, strictoque venatorio cultro latus apri vehementer percussit, ex cujus plaga turdi evolaverunt. 6 Parati aucupes cum harundinibus fuerunt, et eos circa triclinium volitantes momento exceperunt. 7 Inde cum suum cuique jussisset referri, Trimalchio adjecit: "Etiam videte, quam porcus ille silvaticus lotam comederit glandem." Statim pueri ad sportellas accesserunt quae pendebant e dentibus, thebaicasque et caryatas [*Budé* : caryotas] ad numerum divisere cenantibus.

[XLI] 1 Interim ego, qui privatum habebam secessum, in multas cogitationes diductus sum, quare aper pilleatus intrasset. 2 Postquam itaque omnis bacalusias consumpsi, duravi interrogare illum interpretem meum, quod me torqueret. 3 At ille: "Plane etiam hoc servus tuus indicare potest: non enim aenigma est, sed res aperta. 4 Hic aper, cum heri summa cena eum vindicasset, a conviviis dimissus <est>; itaque hodie tanquam libertus in convivium

revertitur." 5 Damnavi ego stuporem meum et nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos cenasse.

6 Dum haec loquimur, puer speciosus, vitibus hederisque redimitus, modo Bromium, interdum Lyaeum Euhiumque confessus, calathisco uvas circumtulit, et poemata domini sui acutissima voce traduxit. 7 Ad quem sonum conversus Trimalchio: "Dionyse, inquit, liber esto." Puer detraxit pilleum apro capitique suo imposuit. 8 Tum Trimalchio rursus adjecit: "Non negabitis me, inquit, habere Liberum patrem." Laudamus dictum Trimalchionis, et circumeuntem puerum sane perbasiamus.

Libres propos des affranchis(1)Séleucus : la mort de Chrysanthe

9 Ab hoc ferculo Trimalchio ad lasanum surrexit. Nos libertatem sine tyranno nacti coepimus invitare convivarum sermones.

10 Dama itaque primus cum pataracina poposcisset: "Dies, inquit, nihil est. Dum versas te, nox fit. Itaque nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire. 11 Et mundum frigus habuimus. Vix me balneus calfecit. Tamen calda potio vestiarius est. 12 Staminatas duxi, et plane matus sum. Vinus mihi in cerebrum abiit."

[XLII] 1 Excepit Seleucus fabulae partem et: "Ego, inquit, non cotidie labor; baliscus enim fullo est: aqua dentes habet, et cor nostrum cotidie liquescit. 2 Sed cum mulsi pultarium obduxi, frigori laecasin dico. Nec sane lavare potui; fui enim hodie in funus. 3 Homo bellus, tam bonus Chrysanthus animam ebuliit. Modo, modo me appellavit. 4 Videor mihi cum illo loqui. Heu, eheu! Utres inflati ambulamus. Minoris quam muscae sumus. <Illae> tamen aliquam virtutem habent; nos non pluris sumus quam bullae. 5 Et quid si non abstinax fuisset! Quinque dies aquam in os suum non coniecit, non micam panis. Tamen abiit ad plures. Medici illum perdiderunt, immo magis malus fatus; medicus enim nihil aliud est quam animi consolatio. 6 Tamen bene elatus est, vitali lecto, stragulis bonis. Planctus est optime — manu misit aliquot — etiam si maligne illum ploravit uxor. 7 Quid si non illam optime accepisset? Sed mulier quae mulier milvinum genus. Neminem nihil boni facere oportet; aequae est enim ac si in puteum conicias. Sed antiquus amor cancer est."

Libres propos des affranchis(2)Philéros : curieuse oraison funèbre

[XLIII] 1 Molestus fuit, Philerosque proclamavit: "Vivorum meminimus. Ille habet, quod sibi debebatur: honeste vixit, honeste obiit. Quid habet quod queratur? Ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere. Itaque crevit, quicquid crevit, tanquam favus. 2 Puto mehercules illum reliquisse solida centum, et omnia in nummis habuit. 3 De re tamen ego verum dicam, qui linguam caninam comedi: durae buccae fuit, linguosus, discordia, non homo. 4 Frater ejus fortis fuit, amicus amico, manu plena, uncta mensa. Et inter initia malam parram pilavit, sed recorrexit costas illius prima vindemia: vendidit enim vinum quantum ipse voluit. Et quod illius mentum sustulit, hereditatem accepit, ex qua plus involavit quam illi relictum est. 5 Et ille stips, dum fratri suo irascitur, nescio cui terrae filio patrimonium elegavit. 6 Longe fugit, quisquis suos fugit. Habuit autem oracularios servos, qui illum pessum dederunt. Nunquam autem recte faciet, qui cito credit, utique homo negotians. Tamen verum quod frunitus est, quam diu vixit. <Datum est> 7 cui datum est, non cui destinatum. Plane Fortunae filius. In manu illius plumbum aurum fiebat. Facile est autem, ubi omnia quadrata currunt. Et quot putas illum annos secum tulisse? Septuaginta et supra. Sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam corvus. 8 Noveram hominem olim oliorum, et adhuc salax erat. Non mehercules illum puto domo canem reliquisse. Immo etiam puellarius erat, omnis Minervae homo. Nec improbo, hoc solum enim secum tulit."

Libres propos des affranchis(3)Ganyède : lamentations sur la vie chère

[XLIV] 1 Haec Phileros dixit, illa Ganymedes: "Narrat is quod nec ad caelum nec ad terram pertinet, cum interim nemo curat, quid annona mordet. 2 Non mehercules hodie buccam panis invenire potui. Et quomodo siccitas perseverat! Jam annum esuritio fuit. 3

Aediles male eveniat, qui cum pistoribus collidunt: 'Serva me, servabo te.' Itaque populus minutus laborat; nam isti majores maxillae semper Saturnalia agunt. 4 O si haberemus illos leones, quos ego hic inveni, cum primum ex Asia veni. 5 Illud erat vivere. <Si mila Siciliae si inferior esset [note *Budé texte peu sûr* : Similia sicilia interiores et], > larvas sic istos percolopabant, ut illis Juppiter iratus esset. 6 Sed memini Safinium; tunc habitabat ad arcum veterem, me puero: piper, non homo. 7 Is quacunq̄ue ibat, terram adurebat. Sed rectus, sed certus, amicus amico, cum quo audacter posses in tenebris micare. 8 In curia autem quomodo singulos pilabat. Nec schemas loquebatur sed directum. 9 Cum ageret porro in foro, sic illius vox crescebat tanquam tuba. Nec sudavit unquam nec expuit; puto enim nescio quid Asiadis habuisse. 10 Et quam benignus resalutare, nomina omnium reddere, tanquam unus de nobis! Itaque illo tempore annona pro luto erat. 11 Asse panem quem emisses, non potuisses cum altero devorare. 12 Nunc oculum bublum vidi majorem. Heu heu, quotidie pejus! Haec colonia retroversus crescit tanquam coda vituli. 13 Sed quare nos habemus aedilem trium cauniarum, qui sibi mavult assem quam vitam nostram? Itaque domi gaudet, plus in die nummorum accipit quam alter patrimonium habet. Jam scio unde acceperit denarios mille aureos. 14 Sed si nos coleos haberemus, non tantum sibi placeret. Nunc populus est domi leones, foras vulpes. 15 Quod ad me attinet, jam pannos meos comedi, et si perseverat haec annona, casulas meas vendam. 16 Quid enim futurum est, si nec dii nec homines ejus coloniae miserentur? Ita meos fruniscar, ut ego puto omnia illa a diibus fieri. 17 Nemo enim caelum caelum putat, nemo jejunium servat, nemo Jovem pili facit, sed omnes opertis oculis bona sua computant. 18 Antea stolatae ibant nudis pedibus in clivum, passis capillis, mentibus puris, et Jovem aquam exorabant. Itaque statim urceatim plovebat: aut tunc aut nunquam, et omnes ridebant udi tanquam mures. Itaque dii pedes lanatos habent, quia nos religiosi non sumus. Agri jacent < *lacuna...* >

Libres propos des affranchis(4)Echion : jeux du Cirque

[XLV] 1 « Oro te, inquit Echion centonarius, melius loquere. 2 'Modo sic, modo sic', inquit rusticus: varium porcum perdiderat. Quod hodie non est, cras erit: sic vita truditur. 3 Non mehercules patria melior dici potest, si homines haberet. Sed laborat hoc tempore, nec haec sola. Non debemus delicati esse; ubique medius caelus est. 4 Tu si aliubi fueris, dices hic porcos coctos ambulare. Et ecce habituri sumus munus eccellente in triduo die festa; familia non lanistica, sed plurimi liberti. 5 Et Titus noster magnum animum habet, et est caldicerebrius. Aut hoc aut illud erit, quid utique. 6 Nam illi domesticus sum, non est miscix. Ferrum optimum daturus est, sine fuga, carnarium in medio, ut amphitheater videat. Et habet unde. Relictum est illi sestertium tricentis: decessit illius pater male. Ut quadringenta impendat, non sentiet patrimonium illius, et sempiterno nominabitur. 7 Jam Manios aliquot habet et mulierem essedariam et dispensatorem Glyconis, qui deprehensus est cum dominam suam delectaretur. 8 Videbis populi rixam inter zelotypos et amasiunculos. Glyco autem, sestertiarius homo, dispensatorem ad bestias dedit. Hoc est se ipsum traducere. Quid servus peccavit, qui coactus est facere? Magis illa matella digna fuit quam taurus jactaret. Sed qui asinum non potest, stratum caedit. 9 Quid autem Glyco putabat Hermogenis filicem unquam bonum exitum facturam? Ille miluo volanti poterat ungues resecaere; colubra restem non parit. Glyco, Glyco dedit suas; itaque quamdiu vixerit, habebit stigmam, nec illam nisi Orcus delebit. 10 Sed sibi quisque peccat. Sed subolfacio quia nobis epulum daturus est Mammaea, binos denarios mihi et meis. Quod si hoc fecerit, eripiat Norbano totum favorem. 11 Scias oportet plenis velis hunc vinciturum. Et revera, quid ille nobis boni fecit? Dedit gladiatores sestertiarios jam decrepitos, quos si sufflasset, cecidissent; jam meliores bestiarios vidi. Occidit de lucerna equites; putares eos gallos gallinaceos: alter burdubasta, alter loripes, tertarius mortuus pro mortuo, qui haberet nervia praecisa. 12 Unus alicujus flaturae fuit Thraex, qui et ipse ad dictata pugnavit. Ad summam, omnes postea secti sunt; adeo de magna

turba 'Adhibete' acceperant: plane fugae merae. « Munus tamen, inquit, tibi dedi » : et ego tibi plodo. Computa, et tibi plus do quam accepi. Manus manum lavat.

Libres propos des affranchis(4)Echion : un élève pour Agamemnon ?

[XLVI] 1 Videris mihi, Agamemnon, dicere: « Quid iste argutat molestus? » Quia tu, qui potes loquere, non loquis. Non es nostrae fasciae, et ideo pauperorum verba derides. Scimus te prae litteras fatuum esse. 2 Quid ergo est? Aliqua die te persuadeam, ut ad villam venias et videas casulas nostras. Inveniemus quod manducemus, pullum, ova: belle erit, etiam si omnia hoc anno tempestas dispare pallavit. Inveniemus ergo unde saturi fiamus. 3 Et jam tibi discipulus crescit cicaro meus. Jam quattuor partis dicit; si vixerit, habebis ad latus servulum. Nam quicquid illi vacat, caput de tabula non tollit. Ingeniosus est et bono filo, etiam si in aves morbosus est. 4 Ego illi jam tres cardeles occidi, et dixi quia mustella comedit. Invenit tamen alias nenias, et libentissime pingit. 5 Ceterum jam Graeculis calcem impingit et Latinas coepit non male appetere, etiam si magister ejus sibi placens sit. Nec uno loco consistit, sed venit <lacuna, rajout d'Ernout : raro; scit qui>dem litteras, sed non vult laborare. 6 Est et alter non quidem doctus, sed curiosus, qui plus docet quam scit. Itaque feriatis diebus solet domum venire, et quicquid dederis, contentus est. 7 Emi ergo nunc puero aliquot libra rubricata, quia volo illum ad domusionem aliquid de jure gustare. Habet haec res panem. Nam litteris satis inquinatus est. Quod si resilierit, destinavi illum artificii docere, aut tonstreinum aut praeconem aut certe causidicum, quod illi auferre non possit nisi Orcus. 8 Ideo illi cotidie clamo: "Primigeni, crede mihi, quicquid discis, tibi discis. Vides Phileronem causidicum: si non didicisset, hodie famem a labris non abigeret. Modo, modo, collo suo circumferebat onera venalia; nunc etiam adversus Norbanum se extendit. Litterae thesaurum est, et artificium nunquam moritur".

Trimalcion et son ventre ; les 3 cochons

[XLVII] 1 Ejusmodi tabulae vibrabant, cum Trimalchio intravit et deterosa fronte unguento manus lavit; spatioque minimo interposito: 2 "Ignoscite mihi, inquit, amici, multis jam diebus venter mihi non respondit. Nec medici se inveniunt. Profuit mihi tamen maleicorium et taeda ex aceto. 3 Spero tamen, am veterem pudorem sibi imponet. Alioquin circa stomachum mihi sonat, putes taurum. 4 Itaque si quis vestrum voluerit sua re causa facere, non est quod illum pudeatur. Nemo nostrum solide natus est. Ego nullum puto tam magnum tormentum esse quam continere. 5 Hoc solum vetare ne Jovis potest. Rides, Fortunata, quae soles me nocte desomnem facere? Nec tamen in triclinio ullum vetuo facere quod se juvet, et medici vetant continere. Vel si quid plus venit, omnia foras parata sunt: aqua, lasani et cetera minutalia. 6 Credite mihi, anathymiasis si in cerebrum it, et in toto corpore fluctum facit. Multos scio periisse, dum nolunt sibi verum dicere."

7 Gratias agimus liberalitati indulgentiaeque ejus, et subinde castigamus crebris potiunculis risum.

8 Nec adhuc sciebamur nos in medio lautitiarum, quod aiunt, clivo laborare. Nam cum mundatis ad symphoniam mensis tres albi sues in triclinium adducti sunt capistris et tintinnabulis culti, quorum unum bimum nomenclator esse dicebat, alterum trimum, tertium vero iam sexennem. 9 Ego putabam petauristarios intrasse et porcos, sicut in circulis mos est, portenta aliqua facturos. 10 Sed Trimalchio expectatione discussa: "Quem, inquit, ex eis vultis in cenam statim fieri? Gallum enim gallinaceum, Penthiacum et ejusmodi nenias rustici faciunt: mei coci etiam vitulos aeno coctos solent facere." 11 Continuoque cocum vocari jussit, et non expectata electione nostra maximum natu jussit occidi, et clara voce: "Ex quota decuria es?" 12 Cum ille se ex quadregesima respondisset: "Empticius an, inquit, domi natus? — Neutrum, inquit cocus, sed testamento Pansae tibi relictus sum. — 13 Vide ergo, ait, ut diligenter ponas; si non, te jubebo in decuriam viatorum conici." Et cocum quidem potentiae admonitum in culinam obsonium duxit.

Savoir littéraire de Trimalcion

[XLVIII] 1 Trimalchio autem miti ad nos vultu respexit et: "Vinum, inquit, si non placet, mutabo; vos illud oportet bonum faciatis. 2 Deorum beneficio non emo, sed nunc quicquid ad salivam facit, in suburbano nascitur eo, quod ego adhuc non novi. Dicitur confine esse Tarraciniensibus et Tarentinis. 3 Nunc conjungere agellis Siciliam volo, ut cum Africam libuerit ire, per meos fines navigem. 4 Sed narra tu mihi, Agamemnon, quam controversiam hodie declamasti? Ego autem si causas non ago, in domusionem tamen litteras didici. Et ne me putes studia fastiditum, tres bybliotheas habeo, unam Graecam, alteram Latinam. Dic ergo, si me amas, peristasim declamationis tuae."

5 Cum dixisset Agamemnon: "Pauper et dives inimici erant ...", ait Trimalchio: "Quid est pauper? — Urbane", inquit Agamemnon et nescio quam controversiam exposuit. 6 Statim Trimalchio: "Hoc, inquit, si factum est, controversia non est; si factum non est, nihil est." 7 Haec aliaque cum effusissimis prosequeremur laudationibus: "Rogo, inquit, Agamemnon mihi carissime, numquid duodecim aerumnas Herculis tenes, aut de Ulixé fabulam, quemadmodum illi Cyclops pollicem poricino extorsit? Solebam haec ego puer apud Homerum legere. 8 Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere, et cum illi pueri dicerent: "Σίβυλλα, τί θέλεις ;[Sibylla, ti théleis?]", respondebat illa: "Ἀποθανεῖν θέλω. [apothanein thélo]".

le cochon-gigogne

[XLIX] 1 Nondum efflaverat omnia, cum repositorium cum sue ingenti mensam occupavit. 2 Mirari nos celeritatem coepimus, et jurare ne gallum quidem gallinaceum tam cito percoqui potuisse, tanto quidem magis, quod longe major nobis porcus videbatur esse, quam paulo ante aper fuerat. 3 Deinde magis magisque Trimalchio intuens eum: "Quid? quid? inquit, 4 porcus hic non est exinteratus? Non mehercules est. Voca, voca cocum in medio." 5 Cum constitisset ad mensam cocus tristis et diceret se oblitum esse exinterare: "Quid, oblitus? Trimalchio exclamat, putes illum piper et cuminum non conjecisse! Despolia!" 6 Non fit mora, despoliatur cocus atque inter duos tortores maestus consistit. Deprecari tamen omnes coeperunt et dicere: "Solet fieri. — Rogamus mittas. — Postea si fecerit, nemo nostrum pro illo rogabit." 7 Ego crudelissimae severitatis, non potui me tenere, sed inclinatus ad aurem Agamemnonis: "Plane, inquam, hic debet servus esse nequissimus: aliquis oblivisceretur porcum exinterare? Non mehercules illi ignoscerem, si piscem praeterisset." 8 At non Trimalchio, qui relaxato in hilaritatem vultu: "Ergo, inquit, quia tam malae memoriae es, palam nobis illum exintera." Recepta cocus tunica cultrum arripuit, porcique ventrem hinc atque illinc timida manu secuit. 10 Nec mora, ex plagis ponderis inclinatione crescentibus tomacula cum botulis effusa sunt.

Les coupes de Trimalcion

[L] 1 Plausum post hoc automatam familia dedit et "Gaio feliciter!" conclamavit. Nec non cocus potione honoratus est, etiam argentea corona poculumque in lance accepit Corinthia. 2 Quam cum Agamemnon propius consideraret, ait Trimalchio: "Solutus sum qui vera Corinthia habeam." 3 Exspectabam ut pro reliqua insolentia diceret sibi vasa Corintho afferri. 4 Sed ille melius: "Et forsitan, inquit, quaeris quare solus Corinthia vera possideam: quia scilicet aerarius, a quo emo, Corinthus vocatur. Quid est autem Corinthum, nisi quis Corinthum habeat? 5 Et ne me putetis nesapium esse, valde bene scio, unde primum Corinthia nata sint. Cum Ilium captum est, Hannibal, homo vafer et magnus stelio, omnes statuas aeneas et aureas et argenteas in unum rogam congegisset et eas incendit; factae sunt in unum aera miscellanea. 6 Ita ex hac massa fabri sustulerunt et fecerunt catilla et paropsides <et> statuncula. Sic Corinthia nata sunt, ex omnibus in unum, nec hoc nec illud. 7 Ignoscetis

mihī quod dixerō: ego malo mihī vitrea, certe non olunt. Quod si non frangerentur, mallem mihī quam aurum; nunc autem vilia sunt.

[LI] 1 "Fuit tamen faber qui fecit phialam vitream, quae non frangebatur. 2 Admissus ergo Caesarem est cum suo munere, deinde fecit reporrigere Caesari et illam in pavimentum projecit. 3 Caesar non pote valdius quam expavit. At ille sustulit phialam de terra; collisa erat tamquam vasum aeneum. 4 Deinde martiolum de sinu protulit et phialam otio belle correxit. 5 Hoc facto putabat se coleum Jovis tenere, utique postquam illi dixit: 'Numquid alius scit hanc condituram vitreorum?' Vide modo. 6 Postquam negavit, jussit illum Caesar decollari: quia enim, si scitum esset, aurum pro luto haberemus.

[LII] 1 "In argento plane studiosus sum. Habeo scyphos urnales plus minus <C> < lacuna . . . > quemadmodum Cassandra occidit filios suos, et pueri mortui jacent sic uti vivere putes. 2 Habeo capidem quam <mi> reliquit patronorum <meorum> unus, ubi Daedalus Niobam in equum Troianum includit. 3 Nam Hermerotis pugnās et Petraitis in poculis habeo, omnia ponderosa; meum enim intelligere nulla pecunia vendo."

Haec dum refert, puer calicem projecit. 4 Ad quem respiciens Trimalchio: "Cito, inquit, te ipsum caede, quia nugax es." Statim puer demisso labro orare. 5 At ille: "Quid me, inquit, rogas? Tanquam ego tibi molestus sim. Suadeo, a te impetres, ne sis nugax." 6 Tandem ergo exoratus a nobis missionem dedit puero. Ille dimissus circa mensam percucurrit. 7 Et "Aquam foras, vinum intro " clamavit <s e Trimalchio>. Excipimus urbanitatem jocantis, et ante omnes Agamemnon, qui sciebat quibus meritis revocaretur ad cenam. 8 Ceterum laudatus Trimalchio hilarius bibit et jam ebrius proximus: "Nemo, inquit, vestrum rogat Fortunatam meam, ut saltet? Credite mihi: cordacem nemo melius ducit".

9 Atque ipse erectis super frontem manibus Syrum histrionem exhibebat concinente tota familia: "madeia perimadeia." 10 Et prodisset in medium, nisi Fortunata ad aurem accessisset; et credo, dixerit non decere gravitatem ejus tam humiles ineptias. 11 Nihil autem tam inaequale erat; nam modo Fortunatam suam <verebatur>, revertēbat modo ad naturam.

Les domaines de Trimalcion

[LIII] 1 Et plane interpellavit saltationis libidinem actuarius, qui tanquam Urbis acta recitavit: 2 "VII kalendas Sextiles: in praedio Cumano, quod est Trimalchionis, nati sunt pueri XXX, puellae XL; sublata in horreum ex area tritici milia modium quingenta; boves domiti quingenti. 3 Eodem die: Mithridates servus in crucem actus est, quia Gaii nostri genio male dixerat. 4 Eodem die: in arcam relatum est, quod collocari non potuit, sestertium centies. 5 Eodem die: incendium factum est in hortis Pompeianis, ortum ex aedibus Nastae vilici. 6 — Quid, inquit Trimalchio, quando mihi Pompeiani horti empti sunt? 7 — Anno priore, inquit actuarius, et ideo in rationem nondum venerunt." 8 Excanduit Trimalchio et: "Quicumque, inquit, mihi fundi empti fuerint, nisi intra sextum mensem sciero, in rationes meas inferri vetuo." 9 Jam etiam edicta aedilium recitabantur et saltuariorum testamenta, quibus Trimalchio cum elogio exheredabatur; 10 jam nomina vilicorum et repudiata a circumitore liberta in balneatoris contubernio deprehensa, et atriensis Baias relegatus; jam reus factus dispensator, et iudicium inter cubicularios actum.

L'équilibriste déséquilibré

Petauristarii autem tandem venerunt. 11 Baro insulsissimus cum scalis constitit puerumque iussit per gradus et in summa parte odaria saltare, circulos deinde arduos transire et dentibus amphoram sustinere. 12 Mirabatur haec solus Trimalchio dicebatque ingratum artificium esse: ceterum duo esse in rebus humanis, quae libentissime spectaret, petauristarios et cornicines; reliqua, animalia, acroemata, tricas meras esse. 13 " Nam et comoedos, inquit, emeram, sed malui illos Atellanam facere, et choraulen meum jussi Latine cantare".

[LIV] 1 Cum maxime haec dicente Gaio puer < s e in lectum > Trimalchionis delapsus est. Conclamavit familia, nec minus convivae, non propter hominem tam putidum, cujus etiam cervices fractas libenter vidissent, sed propter malum exitum cenae, ne necesse haberent alienum mortuum plorare. 2 Ipse Trimalchio cum graviter ingemisset superque brachium tanquam laesum incubisset, concurrere medici, et inter primos Fortunata crinibus passis cum scypho, miseramque se atque infelicem proclamavit. 3 Nam puer quidem, qui ceciderat, circumibat jam dudum pedes nostros et missionem rogabat. Pessime mihi erat, ne his precibus per ridiculum aliquid catastropha quaeretur. Nec enim adhuc exciderat cocus ille, qui oblitus fuerat porcum exinterare. 4 Itaque totum circumspicere triclinium coepi, ne per parietem automatam aliquod exiret, utique postquam servus verberari coepit, qui brachium domini contusum alba potius quam conchyliata involverat lana. 5 Nec longe aberravit suspicio mea; in vicem enim poenae venit decretum Trimalchionis, quo puerum jussit liberum esse, ne quis posset dicere, tantum virum esse a servo vulneratum.

Propos littéraires

[LV] 1 Comprobamus nos factum et quam in praecipiti res humanae essent, vario sermone garrimus. 2 "Ita, inquit Trimalchio, non oportet hunc casum sine inscriptione transire; statimque codicillos poposcit et non diu cogitatione distorta haec recitavit: 3 "Quod non expectes, ex transverso fit et supra nos Fortuna negotia curat: quare da nobis vina Falerna puer."

4 Ab hoc epigrammate coepit poetarum esse mentio < . . > diuque summa carminis penes Mopsum Thracem commorata est < . . > diuque summa carminis penes Mopsum Thracem commorata est < . . > donec Trimalchio: 5 "Rogo, inquit, magister, quid putas inter Ciceronem et Publilium interesse? 6 Ego alterum puto disertiores fuisse, alterum honestiores. Quid enim his melius dici potest?

7 *Luxuriae rictu Martis marcent moenia.* 1
Tuo palato clausus pavo pascitur
plumato amictus aureo Babylonico,
gallina tibi Numidica, tibi gallus spado.
Ciconia etiam, grata peregrina hospita 5
pietaticultrix, gracilipes, crotalistria,
avis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
nequitiae nidum in caccabo fecit modo.
Quo margarita cara tibi, bacam Indicam?
An ut matrona ornata phaleris pelagiis 10
tollat pedes indomita in strato extraneo?
Smaragdum ad quam rem viridem, pretiosum vitrum?
Quo Carchedonios optas ignes lapideos?
Nisi ut scintillet probitas e carbunculis?
Aequum est induere nuptam ventum textilem, 15
palam prostare nudam in nebula linea?

[LVI] 1 "Quod autem, inquit, putamus secundum litteras difficillimum esse artificium? 2 Ego puto medicum et nummularium: medicus, qui scit quid homunciones intra praecordia sua habeant et quando febris veniat, etiam si illos odi pessime, 3 quod mihi jubent saepe anatinam parari; nummularius, qui per argentum aes videt. 4 Nam mutae bestiae laboriosissimae boves et oves: boves, quorum beneficio panem manducamus; oves, quod lana illae nos gloriosos faciunt. 5 Et facinus indignum, aliquis ovillam est et tunicam habet. 6 Apes enim ego divinas bestias puto, quae mel vomunt, etiam si dicuntur illud a Jove afferre. Ideo autem pungunt, quia ubicunque dulce est, ibi et acidum invenies."

La tombola

7 Jam etiam philosophos de negotio deiciebat, cum pittacia in scypho circumferri coeperunt, puerque super hoc positus officium apophoreta recitavit. 8 "Argentum sceleratum": allata est perna, supra quam acetabula erant posita. "Cervical": offla collaris allata est. "Serisapia et contumelia": <xerophagiae ex sale *Budé* : aecrophagie saele> datae sunt et contus cum malo. 9 "Porri et persica": flagellum et cultrum accepit. "Passeres et muscarium": uvam passam et mel Atticum. "Cenatoria et forensia": offlam et tabulas accepit. "Canale et pedale": lepus et solea est allata. "Muraena et littera": murem cum rana alligatum fascemque betae accepit. 10 Diu risimus. Sexcenta hujusmodi fuerunt, quae jam exciderunt memoriae meae.

Incidents violents

[LVII] 1 Ceterum Ascyrtos, intemperantis licentiae, cum omnia sublatis manibus eluderet et usque ad lacrimas rideret, unus ex conlibertis Trimalchionis excanduit, is ipse qui supra me discumbebat, et:

"Quid rides, inquit, berbex? 2 An tibi non placent lautitiae domini mei? Tu enim beator es et convivare melius soles. Ita Tutelam hujus loci habeam propitiam, ut ego si secundum illum discumberem, jam illi balatum clusissem. 2 Bellum pomum, qui rideatur alios; larifuga nescio quis, nocturnus, qui non valet lotium suum. 3 Ad summam, si circumminxero illum, nesciet qua fugiat. Non mehercules soleo cito fervere, sed in molle carne vermes nascuntur. Ridet! 4 Quid habet quod rideat? Numquid pater fetum emit lamna? Eques Romanus es? Et ego regis filius. Quare ergo servivisti? Quia ipse me dedi in servitutem et malui civis Romanus esse quam tributarius. Et nunc spero me sic vivere, ut nemini jocus sim. 5 Homo inter homines sum, capite aperto ambulo; assem aerarium nemini debeo; constitutum habui nunquam; nemo mihi in foro dixit: 'Redde quod debes'. 6 Glebularum emi, lamellulas paravi; viginti ventres pasco et canem; contubernalem meam redemi, ne qui in illius capillis [*Budé* : sinu] manus tergeret; mille denarios pro capite solvi; sevir gratis factus sum; spero, sic moriar, ut mortuus non erubescam. 7 Tu autem tam laboriosus es, ut post te non respicias! In alio peduclum vides, in te ricinum non vides. 8 Tibi soli ridiculi videmur; ecce magister tuus, homo major natus: placemus illi. Tu lacticulosus, nec 'mu' nec 'ma' argutas, vasus fictilis, immo lorus in aqua: lentior, non melior. 9 Tu beator es: bis prande, bis cena. Ego fidem meam malo quam thesauros. Ad summam, quisquam me bis poposcit? Annis quadraginta servivi; nemo tamen scit, utrum servus essem an liber. Et puer capillatus in hanc coloniam veni; adhuc basilica non erat facta. 10 Dedi tamen operam ut domino satis facerem, homini maijesto et dignitosso, cujus pluris erat unguis quam tu totus es. Et habebam in domo qui mihi pedem opponerent hac illac; tamen — genio illius gratias! — enatavi. 11 Haec sunt vera athla; nam in ingenuum nasci tam facile est quam 'Accede istoc'. Quid nunc stupes tanquam hircus in ervilia?"

[LVIII] 1 Post hoc dictum Giton, qui ad pedes stabat, risum jam diu compressum etiam indecenter effudit. 2 Quod cum animadvertisset adversarius Ascyrti, flexit convicium in puerum et: "Tu autem, inquit, etiam tu rides, caepa cirrata? Io? Saturnalia? rogo, mensis December est? Quando vicesimam numerasti? ... Quid faciat crucis offla, corvorum cibaria. Curabo jam tibi Jovis iratus sit, et isti qui tibi non imperat. 3 Ita satur pane fiam, ut ego istud conliberto meo dono; alioquin jam tibi depraesentiarum reddidissem. Bene nos habemus, at isti nugae, qui tibi non imperant. 4 Plane qualis dominus, talis et servus. Vix me teneo, nec sum natura caldicerebrius, <sed> cum coepi, matrem meam dupundii non facio. Recte, videbo te in publicum, mus, immo terrae tuber: 5 nec sursum nec deorsum non cresco, nisi dominum tuum in rutae folium non conjeci, nec tibi parsero, licet mehercules Jovem Olympium clames. Curabo longe tibi sit comula ista besalis et dominus dupunduarius. 6 Recte, venies sub dentem: aut ego non me novi, aut non deridebis, licet barbam auream habeas. 7 Athana tibi

irata sit curabo, et qui te primus deurode fecit. Non didici geometrias, critica et alogas naenias, sed lapidarias litteras scio, partes centum dico ad aes, ad pondus, ad nummum. 8 Ad summam, si quid vis, ego et tu sponsiunculam: exi, defero lamnam. Jam scies patrem tuum mercedes perdidisse, quamvis et rhetoricam scis. Ecce:

'Qui de nobis? longe venio, late venio: solve me'.

9 Dicam tibi, qui de nobis currit et de loco non movetur; qui de nobis crescit et minor fit. Curris, stupes, satagis, tanquam mus in matella. 10 Ergo aut tace aut meliorem noli molestare, qui te natum non putat, nisi si me judicas anulos buxeos curare, quos amicae tuae involasti. 11 Occuponem propitium! Eamus in forum et pecunias mutuemur: jam scies hoc ferrum fidem habere. 12 Vah, bella res est volpis uda! Ita lucrum faciam et ita bene moriar ut populus per exitum meum juret, nisi te toga ubique perversa fuero persecutus. 13 Bella res et iste, qui te haec docet: mufrius, non magister. <Nos aliter> didicimus : dicebat enim magister: 'Sunt vestra salva? Recta domum. Cave circumspectias ; cave majorem maledicas'. 14 At nunc mera mapalia: nemo dupondii evadit. Ego, quod me sic vides, propter artificium meum diis gratias ago."

Homère, Ajax fou et le veau

[LIX] 1 Coeperat Ascylytos respondere convicio, sed Trimalchio delectatus colliberti eloquentia : "Agite, inquit, scordalias de medio. Suaviter sit potius, et tu, Hermeros, parce adulescentulo. Sanguen illi fervet, tu melior esto. 2 Semper in hac re qui vincitur, vincit. Et tu cum esses capo, cocococo, atque cor non habebas. Simus ergo, quod melius est, a primitiis hilares et Homeristas spectemus." 3 Intravit factio statim hastisque scuta concrepuit. Ipse Trimalchio in pulvino consedit, et cum Homeristae Graecis versibus colloquerentur, ut insolenter solent, ille canora voce Latine legebat librum. Mox silentio facto: "Scitis, inquit, quam fabulam agant? Diomedes et Ganymedes duo fratres fuerunt. 4 Horum soror erat Helena. Agamemnon illam rapuit et Dianae cervam subjecit. Ita nunc Homeros dicit, quemadmodum inter se pugnent Trojani et Parentini. 5 Vicit scilicet, et Iphigeniam, filiam suam, Achilli dedit uxorem. Ob eam rem Ajax insanit, et statim argumentum explicabit." 6 Haec ut dixit Trimalchio, clamorem Homeristae sustulerunt, interque familiam discurrentem vitulus in lance ducenaria elixus allatus est, et quidem galeatus. 7 Secutus est Ajax strictoque gladio, tanquam insaniret, concidit, ac modo versa modo supina gesticulatus, mucrone frustra collegit mirantibusque vitulum partitus est.

Des fruits magiques descendant du plafond

[LX] 1 Nec diu mirari licuit tam elegantes strophas; nam repente lacunaria sonare coeperunt totumque triclinium intremuit. 2 Consternatus ego exsurrexi, et timui ne per tectum petauristarius aliquis descenderet. Nec minus reliqui convivae mirantes erexere vultus, expectantes quid novi de caelo nuntiaretur. 3 Ecce autem diductis lacunaribus subito circulus ingens, de cupa videlicet grandi excussus, demittitur, cujus per totum orbem coronae aureae cum alabastris unguenti pendebant. 4 Dum haec apophoreta jubemur sumere, respiciens ad mensam < . . >.

Jam illic repositorium cum placentis aliquot erat positum, quod medium Priapus a pistore factus tenebat, gremioque satis amplo omnis generis poma et uvas sustinebat more vulgato. 5 Avidius ad pompam manus porreximus, et repente nova ludorum remissio hilaritatem hic refecit. 6 Omnes enim placentae omniaque poma etiam minima vexatione contacta coeperunt effundere crocum, et usque ad nos molestus umor accedere. 7 Rati ergo sacrum esse fericulum tam religioso apparatu perfusum, consurreximus altius et "Augusto, patri patriae, feliciter " diximus. Quibusdam tamen etiam post hanc venerationem poma rapientibus, et ipsi mappas implevimus, ego praecipue, qui nullo satis amplo munere putabam me onerare Gitonis sinum.

8 Inter haec tres pueri candidas succincti tunicas intraverunt, quorum duo Lares bullatos super mensam posuerunt, unus pateram vini circumferens "dii propitii " clamabat...

Aiebat autem unum Cerdonem, alterum Felicionem, tertium Lucronem vocari. 9 Nos etiam veram imaginem ipsius Trimalchionis, cum jam omnes basiarent, erubuimus praeterire.

Deux histoires de magie : le loup garou, les stryges

[LXI] 1 Postquam ergo omnes bonam mentem bonamque valitudinem sibi optarunt, 2 Trimalchio ad Nicerotem respexit et: "Solebas, inquit, suavius esse in convictu; nescio quid nunc taces nec muttis. Oro te, sic felicem me videas, narra illud quod tibi usu venit." 3Niceros delectatus affabilitate amici: "Omne me, inquit, lucrum transeat, nisi jam dudum gaudimonio dissilio, quod te talem video. 4 Itaque hilaria mera sint, etsi timeo istos scolasticos ne me rideant. Viderint: narrabo tamen, quid enim mihi aufert, qui ridet? satius est rideri quam derideri."

5 *Haec ubi dicta dedit*

talem fabulam exorsus est:

6 "Cum adhuc servirem, habitabamus in vico angusto; nunc Gavillae domus est. Ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis: noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. 7 Sed ego non mehercules corporaliter aut propter res venerias curavi, sed magis quod benemoria fuit. 8 Si quid ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; in illius sinum demandavi, nec unquam fefellitus sum. 9 Hujus contubernalis ad villam supremum diem obiit. Itaque per scutum per ocream egi aginavi, quemadmodum ad illam pervenirem: nam, ut aiunt, in angustiis amici apparent.

[LXII] 1 "Forte dominus Capuae exierat ad scruta scita expedienda. 2 Nactus ego occasionem persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium veniat. Erat autem miles, fortis tanquam Orcus. 3 Apoculamus nos circa gallicinia; luna lucebat tanquam meridie. 4 Venimus inter monimenta: homo meus coepit ad stelas facere; sedeo ego cantabundus et stelas numero. 5 Deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia vestimenta secundum viam posuit. Mihi anima in naso esse; stabam tanquam mortuus. 6 At ille circumminxit vestimenta sua, et subito lupo factus est. Nolite me joculari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. 7 Sed, quod coeperam dicere, postquam lupo factus est, ululare coepit et in silvas fugit. 8 Ego primitus nesciebam ubi essem; deinde accessi, ut vestimenta ejus tollerem: illa autem lapidea facta sunt. Qui mori timore nisi ego? 9 Gladium tamen strinxi et <in tota via> umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. 10 In larvam intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui; vix unquam refectus sum. 11 Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et: 'Si ante, inquit, venisses, saltem nobis adjutasses; lupo enim villam intravit et omnia pecora tanquam lanius sanguinem illis misit. Nec tamen derisit, etiamsi fugit; servus enim noster lancea collum ejus traiecit'. 12 Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gai nostri domum fugi tanquam copo compilatus; et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. 13 Ut vero domum veni, jacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. 14 Viderint quid de hoc alii exopinissent; ego si mentior, genios vestros iratos habeam."

[LXIII] 1 Attonitis admiratione universis: "Salvo, inquit, tuo sermone, Trimalchio, si qua fides est, ut mihi pili inhorruerunt, quia scio Niceronem nihil nugarum narrare: 2 immo certus est et minime linguosus. Nam et ipse vobis rem horribilem narrabo. Asinus in tegulis.

3 "Cum adhuc capillatus essem, nam a puero vitam Chiam gessi, ipsimi nostri delicatus decessit, mehercules margaritum, <caccitus> et omnium numerum. 4 Cum ergo illum mater misella plangeret et nos tum plures in tristimonio essemus, subito <stridere> strigae coeperunt; putares canem leporem persequi. 5 Habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum et qui valebat: poterat bovem iratum tollere. 6 Hic audacter stricto gladio extra ostium procucurrit, involuta sinistra manu curiose, et mulierem tanquam hoc loco — salvum sit, quod tango! — mediam trajecit. Audimus gemitum, et — plane non mentiar —

ipsas non vidimus. 7 Baro autem noster introversus se projecit in lectum, et corpus totum lividum habebat quasi flagellis caesus, quia scilicet illum tetigerat mala manus. 8 Nos cluso ostio redimus iterum ad officium, sed dum mater amplexaret corpus filii sui, tangit et videt manuciolum de stramentis factum. Non cor habebat, non intestina, non quicquam: scilicet jam puerum strigae involaverant et supposuerant stramenticium vavatonem. 9 Rogo vos, oportet credatis, sunt mulieres plussciae, sunt Nocturnae, et quod sursum est, deorsum faciunt. 10 Ceterum baro ille longus post hoc factum nunquam coloris sui fuit, immo post paucos dies freneticus periit."

Ebats de chiens

[LXIV] 1 Miramur nos et pariter credimus, osculatique mensam rogamus Nocturnas, ut suis se teneant, dum redimus a cena.

2 Et sane jam lucernae mihi plures videbantur ardere totumque triclinium esse mutatum, cum Trimalchio: « Tibi dico, inquit, Plocame, nihil narras? nihil nos delectaris? Et solebas suavius esse, canturire belle deverbia, adicere melicam. 3 Heu, heu, abistis dulces caricae. » — « Jam, inquit ille, quadrigae meae decucurrerunt, ex quo podagricus factus sum. Alioquin cum essem adulescentulus, cantando paene tiscicus factus sum. 4 Quid saltare? quid deverbia? quid tonstrinum? Quando parem habui nisi unum Apelletem? »

5 Appositaque ad os manu, nescio quid taetrum exsibilavit quod postea Graecum esse affirmabat. Nec non Trimalchio ipse cum tubicines esset imitatus, ad delicias suas respexit, quem Croesum appellabat. 6 Puer autem lippus, sordidissimis dentibus, catellam nigram atque indecenter pinguem prasina involuebat fascia, panemque semissem ponebat supra torum, ac nausea recusantem saginabat. 7 Quo admonitus officio Trimalchio Scylacem jussit adduci « praesidium domus familiaeque ». Nec mora, ingentis formae adductus est canis catena vinctus, admonitusque ostiarii calce ut cubaret, ante mensam se posuit. 8 Tum Trimalchio jactans candidum panem: « Nemo, inquit, in domo mea me plus amat. » Indignatus puer, quod Scylacem tam effuse laudaret, catellam in terram deposuit hortatusque ut ad rixam properaret. Scylax, canino scilicet usus ingenio, taeterrimo latratu triclinium implevit Margaritamque Croesi paene laceravit. 10 Nec intra rixam tumultus constitit, sed candelabrum etiam supra mensam eversum et vasa omnia crystallina comminuit, et oleo ferventi aliquot convivas respersit. 11 Trimalchio, ne videretur jactura motus, basiavit puerum ac jussit supra dorsum ascendere suum. 12 Non moratus ille usus est equo, manumque plena scapulas ejus subinde verberavit, interque risum proclamavit: « Bucco, bucco, quot sunt hic? » Repressus ergo aliquamdiu Trimalchio camellam grandem jussit misceri potiones<que> dividi omnibus servis, qui ad pedes sedebant, adjecta exceptione: « Si quis, inquit, noluerit accipere, caput illi perfunde. Interdiu severa, nunc hilaria ».

L'entrée spectaculaire d'Habinnas

[LXV] 1 Hanc humanitatem insecutae sunt mattee, quarum etiam recordatio me, si qua est dicenti fides, offendit. 2 Singulae enim gallinae altilis pro turdis circumlatae sunt et ova anserina pilleata, quae ut comessemus, ambitiosissime <a> nobis Trimalchio petiit dicens exossatas esse gallinas.

3 Inter haec triclinii valvas lictor percussit, amictusque veste alba cum ingenti frequentia comissator intravit. 4 Ego majestate conterritus praetorem putabam venisse. Itaque temptavi assurgere et nudos pedes in terram deferre. 5 Risit hanc trepidationem Agamemnon et: « Contine te, inquit, homo stultissime. Habinnas sevir est idemque lapidarius, qui videtur monumenta optime facere. »

6 Recreatus hoc sermone reposui cubitum, Habinnamque intransum cum admiratione ingenti spectabam. 7 Ille autem jam ebrius uxoris suae umeris imposuerat manus, oneratusque aliquot coronis et unguento per frontem in oculos fluente, praetorio loco se posuit, continuoque vinum et caldam poposcit. 8 Delectatus hac Trimalchio hilaritate et ipse capaciore poposcit scyphum, quaesivitque quomodo acceptus esset. 9 « Omnia, inquit,

habuimus praeter te; oculi enim mei hic erant. Et mehercules bene fuit. 10 Scissa lautum novendialem servo suo misello faciebat, quem mortuum manu miserat. Et, puto, cum vicensimariis magnam mantissam habet; quinquaginta enim millibus aestimant mortuum. 11 Sed tamen suaviter fuit, etiam si coacti sumus dimidias potiones super ossucula ejus effundere. »

Le dîner d'Habinnas

[LXVI] 1 — « Tamen, inquit Trimalchio, quid habuistis in cena? » — « Dicam, inquit, si potuero; nam tam bonae memoriae sum, ut frequenter nomen meum obliviscar. 2 Habuimus tamen in primo porcum botulo coronatum et circa sangunculum et gizeria optime facta et certe betam et panem autopyrum de suo sibi, quem ego malo quam candidum; <nam> et vires facit, et cum mea re causa facio, non ploro. 3 Sequens ferculum fuit sciribilita frigida et supra mel caldum infusum eccellente Hispanum. Itaque de sciribilita quidem non minimum edi, de melle me usque tetigi. 4 Circa cicer et lupinum, calvae arbitrato et mala singula. Ego tamen duo sustuli et ecce in mappa alligata habeo; nam si aliquid muneris meo vernulae non tulero, habebo convicium. 5 Bene me admonet domina mea. In prospectu habuimus ursinae frustum, de quo cum imprudens Scintilla gustasset, paene intestina sua vomuit; ego contra plus libram comedi, nam ipsum aprum sapiebat. 6 Et si, inquam, ursus homuncionem comest, quanto magis homuncio debet ursum comesse? 7 In summo habuimus caseum mollem et sapatam et cocleas singulas et cordae frusta et hepatica in catillis et ova pilleata et rapam et senape et catillum concacatum — pax Palamedes! — Etiam in alveo circumlata sunt oxycomina, unde quidam etiam improbi ternos pugnos sustulerunt. Nam pernae missionem dedimus.

Fortunata, Scintilla et Habinnas

[LXVII] 1 « Sed narra mihi, Gai, » rogo, « Fortunata quare non recumbit? » — 2 « Quomodo nosti », inquit, « illam », Trimalchio, « nisi argentum composuerit, nisi reliquias pueris diviserit, aquam in os suum non coniciet. » — 3 « Atqui », respondit Habinnas, « nisi illa discumbit, ego me apoculo. » Et coeperat surgere, nisi signo dato Fortunata quater amplius a tota familia esset vocata. 4 Venit ergo galbino succincta cingillo, ita ut infra cerasina appareret tunica et periscelides tortae phaecasiaeque inauratae. 5 Tunc sudario manus tergens, quod in collo habebat, applicat se illi toro, in quo Scintilla Habinnae discumbebat uxor, osculataque plaudentem: « Est te, inquit, videre? »

6 Eo deinde perventum est, ut Fortunata armillas suas crassissimis detraheret lacertis Scintillaeque miranti ostenderet. Ultimo etiam periscelides resolvit et reticulum aureum, quem ex obrussa esse dicebat. 7 Notavit haec Trimalchio jussitque afferri omnia et: « Videtis, inquit, mulieris compedes: sic nos barcalae despoliamur. Sex pondo et selibram debet habere. Et ipse nihilo minus habeo decem pondo armillam ex millesimis Mercurii factam. » 8 Ultimo etiam, ne mentiri videretur, stateram jussit afferri et circulatum approbari pondus. 9 Nec melior Scintilla, quae de cervice sua capsellam detraxit aureolam, quam Felicionem appellabat. Inde duo crotalia protulit et Fortunatae invicem consideranda dedit et: « Domini, inquit, mei beneficio nemo habet meliora. » — 10 « Quid? inquit Habinnas, excatarissasti me, ut tibi emerem fabam vitream. Plane si filiam haberem, auriculas illi praeciderem. Mulieres si non essent, omnia pro luto haberemus; nunc hoc est caldum meiere et frigidum potare. »

11 Interim mulieres sauciae inter se riserunt ebriaeque junxerunt oscula, dum altera diligentiam matris familiae jactat, altera delicias et indiligentiam viri. 12 Dumque sic cohaerent, Habinnas furtim consurrexit, pedesque Fortunatae correptos super lectum immisit. 13 « Au! au! » illa proclamavit aberrante tunica super genua. Composita ergo, in gremio Scintillae indecentissimam rubore faciem sudario abscondit.

Chants d'oiseaux ; le maquereau d'Habinnas

[LXVIII] 1 Interposito deinde spatio, cum secundas mensas Trimalchio jussisset afferri, sustulerunt servi omnes mensas et alias attulerunt, scobemque croco et minio tinctam sparserunt et, quod nunquam ante videram, ex lapide speculari pulverem tritum. 2 Statim

Trimalchio: « Poteram quidem, inquit, hoc fericulo esse contentus; secundas enim mensas habetis. <Sed> si quid belli habes, affer ».

3 Interim puer Alexandrinus, qui caldam ministrabat, lusciniis coepit imitari, clamante Trimalchione subinde: « Muta! ». 4 Ecce alius ludus. Servus qui ad pedes Habinnae sedebat, jussus, credo, a domino suo proclamavit subito canora voce:

Interea medium Aeneas jam classe tenebat. . .

5 Nullus sonus unquam acidior percussit aures meas; nam praeter errantis barbariae aut adjectum aut deminutum clamorem, miscebat Atellanicos versus, ut tunc primum me etiam Vergilius offenderit. 6 Lassus tamen cum aliquando desisset, adjecit Habinnas et « Nunquam, inquit, didicit, sed ego ad circulatorum eum mittendo erudibam. 7 Itaque parem non habet, sive muliones volet sive circulatorum imitari. Desperatum valde ingeniosus est: idem sutor est, idem cocus, idem pistor, omnis Musae mancipium. 8 Duo tamen vitia habet, quae si non haberet, esset omnium numerum: recutitus est et stertit. Nam quod strabonus est, non curo; sicut Venus spectat. Ideo nihil tacet, vix oculo mortuo unquam. Illum emi trecentis denariis... »

[LXIX] 1 Interpellavit loquentem Scintilla et: « Plane, inquit, non omnia artificia servi nequam narras. 2 Agaga est; at curabo stigmam habeat. » Risit Trimalchio et: « Adcognosco, inquit, Cappadocem: nihil sibi defraudit, et mehercules laudo illum; hoc enim nemo parentat. Tu autem, Scintilla, noli zelotypa esse. 3 Crede mihi, et vos novimus. Sic me salvum habeatis, ut ego sic solebam ipsam meam debattuere, ut etiam dominus suspicaretur; et ideo me in vilificationem relegavit. Sed tace, lingua, dabo panem. » 4 Tanquam laudatus esset nequissimus servus, lucernam de sinu fictilem protulit et amplius semihora tubicines imitatus est, succinente Habinna et inferius labrum manu deprimente. 5 Ultimo etiam in medium processit et modo harundinibus quassis choraulas imitatus est, modo lacernatus cum flagello mulionum fata egit, donec vocatum ad se Habinnas basiavit, potionemque illi porrexit et: « Tanto melior, inquit, Massa, dono tibi caligas ».

Desserts et ivresse ; divertissement

6 Nec ullus tot malorum finis fuisset, nisi epidipnis esset allata, turdi siliginei uvis passis nucibusque farsis. 7 Insecuta sunt Cydonia etiam mala spinis confixa, ut echinos efficerent. Et haec quidem tolerabilia erant, si non fericulum longe monstrosius effecisset ut vel fame perire mallems. 8 Nam cum positus esset, ut nos putabamus, anser altilis circaque pisces et omnium genera avium: « <Amici> », inquit Trimalchio, quicquid videtis hic positum, de uno corpore est factum. » 9 Ego scilicet homo prudentissimus, statim intellexi quid esset, et respiciens Agamemnon: « Mirabor, inquam, nisi omnia ista de <fimo> facta sunt aut certe de luto. Vidi Romae Saturnalibus ejusmodi cenarum imaginem fieri ».

[LXX] 1 Necdum finieram sermonem, cum Trimalchio ait: « Ita crescram patrimonio, non corpore, ut ista cocus meus de porco fecit. 2 Non potest esse pretiosior homo. Volueris, de vulva faciet piscem, de lardo palumbum, de perna turturem, de colaepio gallinam. Et ideo ingenio meo impositum est illi nomen bellissimum; nam Daedalus vocatur. 3 Et quia bonam mentem habet, attuli illi Roma munus cultros Norico ferro. » Quos statim jussit afferri, inspectosque miratus est. Etiam nobis potestatem fecit ut mucronem ad buccam probarems.

4 Subito intraverunt duo servi, tanquam qui rixam ad lacum fecissent; certe in collo adhuc amphoras habebant. 5 Cum ergo Trimalchio jus inter litigantes diceret, neuter sententiam tulit decernentis, sed alterius amphoram fuste percussit. 6 Consternati nos insolentia ebriorum intentavimus oculos in proeliantes, notavimusque ostrea pectinesque e gastris labentia, quae collecta puer lance circumtulit. 7 Has lautitias aequavit ingeniosus cocus; in craticula enim argentea cocleas attulit et tremula taeterrimaque voce cantavit.

8 Pudet referre quae secuntur: inaudito enim more, pueri capillati attulerunt unguentum in argentea pelve pedesque recumbentium unxerunt, cum ante crura talosque corollis vinxissent. 9 Hinc ex eodem unguento in vinarium atque lucernam aliquantum est infusum.

10 Jam coeperat Fortunata velle saltare, jam Scintilla frequentius plaudebat quam loquebatur, cum Trimalchio: « Permitto, inquit, Philargyre et Cario, etsi prasinianus es famosus, dic et Menophilae, contubernali tuae, discumbat. » 11 Quid multa? Paene de lectis dejecti sumus, adeo totum triclinium familia occupaverat. 12 Certe ego notavi super me positum cocum, qui de porco anserem fecerat, muria condimentisque fetentem. 13 Nec contentus fuit recumbere, sed continuo Ephesum tragoedum coepit imitari et subinde dominum suum sponsione provocare « si prasinus proximis circensibus primam palmam ».

Le testament de Trimalcion

[LXXI] 1 Diffusus hac contentione Trimalchio: « Amici, inquit, et servi homines sunt, et aequae unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppresserit. Tamen, me salvo, cito aquam liberam gustabunt. Ad summam, omnes illos in testamento meo manu mitto. 2 Philargyro etiam fundum lego et contubernalem suam, Carioni quoque insulam et vicesimam et lectum stratum. 3 Nam Fortunatam meam heredem facio, et commendo illam omnibus amicis meis. Et haec ideo omnia publico, ut familia mea jam nunc sic me amet tanquam mortuum ».

4 Gratias agere omnes indulgentiae coeperant domini, cum ille, oblitus nugarum, exemplar testamenti jussit afferri et totum a primo ad ultimum, ingemescente familia, recitavit. 5 Respiciens deinde Habinnam: « Quid dicis, inquit, amice carissime? Aedificas monumentum meum quemadmodum te jussi? 6 Valde te rogo, ut secundum pedes statuae meae catellam pingas et coronas et unguenta et Petraitis omnes pugnans, ut mihi contingat tuo beneficio post mortem vivere; praeterea ut sint in fronte pedes centum, in agrum pedes ducenti. 7 Omne genus enim poma volo sint circa cineres meos, et vinearum largiter. Valde enim falsum est vivo quidem domos cultas esse, non curari eas, ubi diutius nobis habitandum est. Et ideo ante omnia adici volo: HOC MONUMENTUM HEREDEM NON SEQUATUR. 8 Ceterum erit mihi curae, ut testamento caveam ne mortuus iniuriam accipiam. Praeponam enim unum ex libertis sepulchro meo custodiae causa, ne in monumentum meum populus cacatum currat. 9 Te rogo, ut naves etiam <in fronte> monumenti mei facias plenis velis euntes, et me in tribunali sedentem praetextatum cum anulis aureis quinque et nummos in publico de sacculo effundentem; scis enim, quod epulum dedi binos denarios. 10 Faciatur, si tibi videtur, et triclinia. Facies et totum populum sibi suaviter facientem. Ad dexteram meam pones statuam Fortunatae meae columbam tenentem, et catellam cingulo alligatam ducat, et cicaronem meum, et amphoras copiosas gypsatas, ne effluant vinum. Et urnam licet fractam sculpas, et super eam puerum plorantem. Horologium in medio, ut quisquis horas inspiciet, velit nolit, nomen meum legat. 12 Inscriptio quoque vide diligenter si haec satis idonea tibi videtur:

C. POMPEIUS TRIMALCHIO MAECENATIANVS HIC REQUIESCIT HVIC SEVIRATVS ABSENTI DECRETVS EST CVM POSSET IN OMNIBVS DECVRIIS ROMAE ESSE TAMEN NOLVIT PIVS FORTIS FIDELIS EX PARVO CREVIT SESTERTIVM RELIQVIT TRECENTIES NEC VNQVAM PHILOSOPHV M AVDIVIT VALE ET TV "

[LXXII] 1 Haec ut dixit Trimalchio, flere coepit ubertim. Flebat et Fortunata, flebat et Habinnas, tota denique familia, tanquam in funus rogata, lamentatione triclinium implevit.

Un bain inopiné. Une fuite manquée.

2 Immo jam coeperam etiam ego plorare, cum Trimalchio: « Ergo, inquit, cum sciamus nos morituros esse, quare non vivamus? 8 Sic vos felices videam, coniciamus nos in balneum, meo periculo, non paenitebit. 4 Sic calet tanquam furnus ». — Vero, vero, inquit Habinnas, de una die duas facere, nihil malo »; nudisque consurrexit pedibus et Trimalchionem gaudentem subsequi.

5 Ego respiciens ad Ascyllon: « Quid cogitas? inquam, ego enim si videro balneum, statim expirabo ». — 6 « Assentemur, ait ille, et dum illi balneum petunt, nos in turba exeamus ».

7 Cum haec placuissent, ducente per porticum Gitone, ad januam venimus, ubi canis catenarius tanto nos tumultu exceperit, ut Ascyllus etiam in piscinam ceciderit. Nec non ego quoque ebrius, qui etiam pictum timueram canem, dum natanti opem fero, in eundem gurgitem tractus sum. 8 Servavit nos tamen atriensis, qui interventu suo et canem placavit et nos trementes extraxit in siccum. 9 At Giton quidem jam dudum <se> servatione acutissima redemerat a cane: quicquid enim a nobis acceperat de cena, latranti sparserat, et ille, avocatus cibo, furorem suppresserat. 10 Ceterum cum algentes utique petissemus ab atriense ut nos extra januam emitteret: « Erras, inquit, si putas te exire hac posse, qua venisti. Nemo unquam convivarum per eandem januam emissus est; alia intrant, alia exeunt. »

[LXXIII] 1 Quid faciamus, homines miserimi et novi generis labyrintho inclusi, quibus lavari jam coeperat votum esse? 2 Ultra ergo rogavimus ut nos ad balneum duceret, projectisque vestimentis, quae Giton in aditu siccare coepit, balneum intravimus, angustum scilicet et cisternae frigidariae simile, in qua Trimalchio rectus stabat. Ac ne sic quidem putidissimam ejus jactationem licuit effugere; nam nihil melius esse dicebat quam sine turba lavari, et eo ipso loco aliquando pistrinum fuisse. 3 Deinde ut lassatus consedit, invitatus balnei sono, diduxit usque ad cameram os ebrium et coepit Menecratis cantica lacerare, sicut illi dicebant, qui linguam ejus intellegebant. 4 Ceteri convivae circa labrum manibus nexis currebant, et gingilipho ingenti clamore exsonabant. Alii autem aut, restrictis manibus, anulos de pavimento conabantur tollere, aut, posito genu, cervices post terga flectere, et pedum extremos pollices tangere. 5 Nos, dum alii sibi ludos faciunt, in solium, quod Trimalchioni parabatur, descendimus.

Trimalcion et Fortunata de disputent

Ergo, ebrietate discussa, in aliud triclinium deducti sumus ubi Fortunata disposuerat lautitias ita ut supra lucernas < . . . > aeneolosque piscatores notaverim et mensas totas argenteas calicesque circa fictiles inauratos et vinum in conspectu sacco defluens. 6 Tum Trimalchio: « Amici, inquit, hodie servus meus barbatoriam fecit, homo praefiscini frugi et micarius. Itaque tangomenas faciamus et usque in lucem cenemus ».

[LXXIV] 1 Haec dicente eo, gallus gallinaceus cantavit. Qua voce confusus Trimalchio vinum sub mensa jussit effundi lucernamque etiam mero spargi. 2 Immo anulum trajecit in dexteram manum et: « Non sine causa, inquit, hic bucinus signum dedit; nam aut incendium oportet fiat, aut aliquis in vicinia animam abiciat. 3 Longe a nobis! Itaque quisquis hunc indicem attulerit, corollarium accipiet. » 4 Dicto citius de vicinia gallus allatus est, quem Trimalchio jussit ut aeno coctus fieret. 5 Laceratus igitur ab illo doctissimo coco, qui paulo ante de porco aves piscesque fecerat, in caccabum est conjectus. Dumque Daedalus potionem ferventissimam haurit, Fortunata mola buxea piper trivit.

6 Sumptis igitur matteis, respiciens ad familiam Trimalchio: « Quid vos, inquit, adhuc non cenastis? Abite, ut alii veniant ad officium. » 7 Subiit igitur alia classis, et illi quidem exclamavere: « Vale Gai » , hi autem: « Ave Gai » . 8 Hinc primum hilaritas nostra turbata est; nam cum puer non inspeciosus inter novos intrasset ministros, invasit eum Trimalchio et osculari diutius coepit. 9 Itaque Fortunata, ut ex aequo jus firmum approbaret, male dicere Trimalchionem coepit et purgamentum dedecusque praedicare, qui non contineret libidinem suam. Ultimo etiam adjecit: « canis! ». 10 Trimalchio contra offensus convicio calicem in faciem Fortunatae immisit. 11 Illa tanquam oculum perdidisset, exclamavit manusque trementes ad faciem suam admovit. 12 Consternata est etiam Scintilla trepidantemque sinu suo textit. Immo puer quoque officiosus urceolum frigidum ad malam ejus admovit, super quem incumbens Fortunata gemere ac flere coepit. 13 Contra Trimalchio: « Quid enim, inquit,

ambubaia non meminit se? de machina illam sustuli, hominem inter homines feci. At inflat se tanquam rana, et in sinum suum non sputat, codex, non mulier. 14 Sed hic, qui in pergula natus est, aedes non somniatur. Ita genium meum propitium habeam, curabo domata sit Cassandra caligaria. 15 Et ego, homo dipundiarius, sestertium centies accipere potui. Scis tu me non mentiri. Agatho unguentarius, here proxime, seduxit me et: « Suadeo, inquit, non patiaris genus tuum interire. ». 16 At ego dum bonatus ago et nolo videri levis, ipse mihi asciam in crus impegi. 17 Recte, curabo me unguibus quaeras. Et, ut depraesentiarum intelligas quid tibi feceris: Habinna, nolo statuam ejus in monumento meo ponas, ne mortuus quidem lites habeam. Immo, ut sciat me posse malum dare, nolo me mortuum basiet. »

Retour au calme ; la prodigieuse ascension d'un esclave

[LXXV] 1 Post hoc fulmen Habinnas rogare coepit ut jam desineret irasci, et: « Nemo, inquit, nostrum non peccat. Homines sumus, non dei. » Idem et Scintilla flens dixit, ac per genium ejus Gaium appellando rogare coepit ut se frangeret. 3 Non tenuit ultra lacrimas Trimalchio et: « Rogo, inquit, Habinna, sic peculium tuum fruniscaris: si quid perperam feci, in faciem meam inspue. 4 Puerum basiavi frugalissimum, non propter formam, sed quia frugi est: decem partes dicit, librum ab oculo legit, thraecium sibi de diariis fecit, arcisellium de suo paravit et duas trullas. Non est dignus quem in oculis feram? Sed Fortunata vetat. 5 Ita tibi videtur, fulclopedia? 6 Suadeo, bonum tuum concoquas, milva, et me non facias ringentem, amasiuncula: alioquin experieris cerebrum meum. 7 Nosti me: quod semel destinavi, clavo tabulari fixum est. Sed vivorum meminerimus. 8 Vos rogo, amici, ut vobis suaviter sit. Nam ego quoque tam fui quam vos estis, sed virtute mea ad hoc perveni. Corcillum est quod homines facit, cetera quisquilia omnia. 9 *Bene emo, bene vendo*; alius alia vobis dicit. Felicitate dissilio. Tu autem, sterteia, etiamnum ploras? Jam curabo fatum tuum plores. 10 Sed ut coeperam dicere, ad hanc me fortunam frugalitas mea perduxit.

Tam magnus ex Asia veni, quam hic candelabrus est. Ad summam, quotidie me solebam ad illum metiri, et ut celerius rostrum barbatum haberem, labra de lucerna ungebam. 11 Tamen ad delicias ipsimi annos quattuordecim fui. Nec turpe est, quod dominus jubet. Ego tamen et ipsimae satis faciebam. Scitis quid dicam: taceo, quia non sum de gloriosis.

[LXXVI] 1 Ceterum, quemadmodum di volunt, dominus in domo factus sum, et ecce cepi ipsimi cerebellum. 2 Quid multa? coheredem me Caesari fecit, et accepi patrimonium laticlavium. 3 Nemini tamen nihil satis est. Concupivi negotiari. Ne multis vos morer, quinque naves aedificavi, oneravi vinum — et tunc erat contra aurum — misi Romam. 4 Putares me hoc jussisse: omnes naves naufragarunt. Factum, non fabula. Uno die Neptunus trecenties sestertium devoravit. Putatis me defecisse? 5 Non mehercules mi haec jactura gusti fuit, tanquam nihil facti. Alteras feci majores et meliores et feliciores, ut nemo non me virum fortem diceret. 6 Scis, magna navis magnam fortitudinem habet. Oneravi rursus vinum, lardum, fabam, sepladium, mancipia. 7 Hoc loco Fortunata rem piam fecit: omne enim aurum suum, omnia vestimenta vendidit et mi centum aureos in manu posuit. 8 Hoc fuit peculii mei fermentum. Cito fit quod di volunt. Uno cursu centies sestertium corrotundavi. Statim redemi fundos omnes, qui patroni mei fuerant. Aedifico domum, venalicia coemo, jumenta; quicquid tangebam, crescebat tanquam favus. 9 Postquam coepi plus habere quam tota patria mea habet, manum de tabula: sustuli me de negotiatione et coepi libertos fenerare. 10 Et sane nolente me negotium meum agere exhortavit mathematicus, qui venerat forte in coloniam nostram, Graeculio, Serapa nomine, consiliator deorum. 11 Hic mihi dixit etiam ea, quae oblitus eram; ab acia et acu mi omnia exposuit; intestinas meas noverat; tantum quod mihi non dixerat, quid pridie cenaveram. Putasses illum semper mecum habitasse.

[LXXVII] 1 Rogo, Habinna — puto, interfuisti — : « Tu dominam tuam de rebus illis fecisti. Tu parum felix in amicos es. Nemo unquam tibi parem gratiam refert. 2 Tu latifundia possides. Tu viperam sub ala nutricas » et — quid vobis non dixerim — etiam nunc mi restare vitae annos triginta et menses quattuor et dies duos. Praeterea cito accipiam hereditatem. 3

Hoc mihi dicit fatus meus. Quod si contigerit fundos Apuliae jungere, satis vivus pervenero. 4 Interim dum Mercurius vigilat, aedificavi hanc domum. Ut scitis, casula erat; nunc templum est. Habet quattuor cenationes, cubicula viginti, porticus marmoratos duos, susum cellationem, cubiculum in quo ipse dormio, viperae hujus sessorium, ostiarii cellam perbonam; hospitium hospites capit. 5 Ad summam, Scaurus cum huc venit, nusquam mavoluit hospitari, et habet ad mare paternum hospitium. 6 Et multa alia sunt, quae statim vobis ostendam. Credite, mihi: assem habeas, assem valeas; habes, habeberis. Sic amicus vester, qui fuit rana, nunc est rex.

Simulation de funérailles ; fuite réussie.

7 Interim, Stiche, profer vitalia, in quibus volo me efferri. Profer et unguentum et ex illa amphora gustum, ex qua jubeo lavari ossa mea. »

[LXXVIII] 1 Non est moratus Stichus, sed et stragulam albam et praetextam in triclinium attulit. < ... Trimalchio > jussitque nos temptare <vitalia> , an bonis lanis essent confecta. 2 Tum subridens: « Vide tu, inquit, Stiche, ne ista mures tangant aut tineae; alioquin te vivum conburam. Ego gloriosus volo efferri, ut totus mihi populus bene imprecetur. » 3 Statim ampullam nardi aperuit omnesque nos unxit et: « Spero, inquit, futurum ut aequae me mortuum juvet tanquam vivum. » 4 Nam vinum quidem in vinarium jussit infundi et: « Putate vos, ait, ad parentalia mea invitatos esse ».

5 Ibat res ad summam nauseam, cum Trimalchio, ebrietate turpissima gravis, novum acroama, cornicines, in triclinium jussit adduci, fultusque cervicalibus multis extendit se super torum extremum et: « Fingite me, inquit, mortuum esse. Dicite aliquid belli. » Consonuere cornicines funebri strepitu. 6 Unus praecipue servus libitinarii illius, qui inter hos honestissimus erat, tam valde intonuit, ut totam concitaret viciniam.

7 Itaque vigiles, qui custodiebant vicinam regionem, rati ardere Trimalchionis domum, effregerunt januam subito et cum aqua securibusque tumultuari suo jure coeperunt. 8 Nos, occasionem opportunissimam nacti, Agamemnoni verba dedimus, raptimque tam plane quam ex incendio fugimus.